

Loeckel, Werner

Uwagi na temat pojęć czynności i pracy

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filozofia 11 (197), 143-147

1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

plaszczyn abstrakcji i stopni rozwoju, jakie Marks zawarł w swym pojęciu pracy, oznacza, że uznaje się zredukowaną koncepcję pracy Habermasa wraz ze skutkami światopoglądowymi i politycznymi z tej koncepcji wynikającymi.

BIBLIOGRAFIA

- Ehlers K., Zu philosophischen Grundlagen der Sprachkonzeption von Jürgen Habermas, [in:] Wissenschaftliche Zeitschrift der Wilhelm Pieck Universität, Rostock, G-Reihe, H. 10, 1982.
- Eichorn I. W., Historischer Materialismus und Erneuerung der „praktischen Philosophie“, Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 1978, nr 6.
- Habermas J., Erkenntnis und Interesse, Frankfurt/M 1968.
- Habermas J., Technik und Wissenschaft als „Ideologie“, Frankfurt/M 1968.
- Habermas J., Zur Rekonstruktion des historischen Materialismus, Frankfurt/M 1976.
- Habermas J., Theorie des kommunikativen Handelns, 2 Bde., Frankfurt/M 1981.
- Habermas J., Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns, Frankfurt/M 1984.
- Hahn E., Die theoretischen Grundlagen der Soziologie von Jürgen Habermas, [in:] Die Frankfurter Schule im Lichte des Marxismus, Berlin 1971.
- Hermann J., Die Menschwerdung. Zum Ursprung des Menschen und der menschlichen Gesellschaft, Berlin 1984.
- Marks K., Rękopisy ekonomiczno-filozoficzne z 1844 r., [w:] Dzieła, t. 1, Warszawa 1960.
- Marks K., Engels F., Ideologia niemiecka, [w:] Dzieła, t. 3, Warszawa 1961.
- Marks K., Engels F., Płaca robocza i kapitał, [w:] Dzieła, t. 6, Warszawa 1963.
- Steigerwald R., Bürgerliche Philosophie und Revisionismus in imperialistischen Deutschland, Berlin 1980.

Uniwersytet Wilhelma Piecka
Rostock (NRD)

Werner Loeckel

UWAGI NA TEMAT POJĘĆ CZYNNOŚCI I PRACY

1. Praca i czynność są ważnymi kategoriami marksistowskiej teorii społeczeństwa. Szczególne znaczenie przypada kategorii „praca”. Określa się pracę jako konstytuującą społeczeństwo, a tym samym jako pod-

stawową formę zachowania ludzkiego. To ujęcie pracy jest istotnym momentem zmiany paradygmatu od teorii społeczeństwa klasycznej burżuazyjnej filozofii do Marksowskiej teorii społeczeństwa. Jeszcze dzisiaj wywołuje ono sprzeczności między burżuazyjną a marksistowsko-leninowską teorią społeczeństwa. Ze względu na znaczenie kategorii „praca” dla marksistowsko-leninowskiej teorii społeczeństwa oraz dla dyskusji z burżuazyjnymi teoriami społecznymi powstaje potrzeba uczynienia problematyki pracy ciągłym nurtem badań społecznych. Należy przy tym rozwiązać problem analizy znaczenia i funkcji kategorii „praca” wewnątrz marksistowsko-leninowskiej teorii społeczeństwa.

2. Znaczenie oraz funkcję kategorii „praca” można określić tylko w ten sposób, że się rozpatruje związek pracy z innymi formami ludzkiej działalności. W filozofii marksistowsko-leninowskiej uważa się pracę za model czynności w ogóle. Często prowadzi to do identyfikacji czynności i pracy. W konsekwencji mierzy się wszystkie formy czynności miarą pracy. O ile formy czynności odbiegają wówczas od wzorca, o tyle zaistnieją trudności, by je w ogóle zrozumieć jako czynności. Dokładne ustalenie miejsca i funkcji kategorii „czynność” wewnątrz marksistowsko-leninowskiej filozofii jest więc warunkiem zrozumienia dialektyki społecznej i pracy jako momentu tej dialektyki.

2.1. Kategoria „czynność” jest abstrakcją. Obejmuje się nią istotę każdej formy ludzkiego zachowania. Oznacza to jednak także, iż abstrahuje się od specyfiki poszczególnych form, tj. od ich różnic i od ich historycznej określoności. Stąd wynika, że kategorią czynności objąć można tylko podstawowy mechanizm dialektyki społecznej. Ten podstawowy mechanizm opisuje się za pomocą dialektyki subiektywnego i obiektywnego. Kategoria „czynność” ma swoje miejsce wewnątrz marksistowsko-leninowskiej filozofii w obrębie dialektyki subiektywnego i obiektywnego; tylko w tym miejscu ma ona sens. Kategorią „czynność” można oznaczyć stosunek między podmiotem a przedmiotem, przy czym stosunek ten ma charakter związku dialektycznego.

2.2. Znaczenie kategorii czynności przy opisie dialektyki subiektywnego i obiektywnego objawia się przy rozpatrywaniu związku między zamierzeniem a środkiem. Zamierzenie (*Zweck*) jest subiektywnie ustaloną jednością celu i środka. Cel przy tym jest subiektywnym, a środek obiektywnym momentem zamierzenia. Zamierzenie można więc zdefiniować jako subiektywnie ustaloną jedność strony subiektywnej i obiektywnej. Zamierzenie nadaje czynności formę i kierunek. Czynność jest procesem, w którym subiektywnie zamierzenie uzyskuje obiektywność. Zamierzenie posiada obiektywność w postaci wyniku czynności, tzn. w formie przedmiotowej. Obiektywność zamierzenia oznacza tu tylko, że przedmiot ów ma celową formę, nie oznacza natomiast, że zamierzenie staje

się przedmiotem. Przez to, że przedmiot ma celową, zamierzoną formę, staje się on środkiem. Przedmiot jako środek jest tak samo jak zamierzenie określony subiektywnie i obiektywnie. Jest on subiektywny przez to, że służy zamierzeniu, a obiektywny przez prawa rządzące nim. W odróżnieniu od zamierzenia jest on jednak obiektywną jednością strony obiektywnej i subiektywnej, albowiem subiektywność zamierzenia przeszła tu w formę obiektu. Wynika z tego, że obiekt istnieje tylko w postaci środka i zostaje podstawiony pod zamierzenie subiektu przez czynność. Czynność jest procesem, w trakcie którego urzeczywistnia się jedność subiektywnego zamierzenia i obiektywnego środka. Zamierzenie decyduje przy tym o kierunku, środek zaś o formie czynności. Czynność nie ma własnej określoności. Wypośrodkowuje ona między przeciwstawnymi określeniami strony subiektywnej i obiektywnej. Sama czynność ma formę środka służącego do urzeczywistnienia zamierzenia subiektu. Czynność spełnia więc funkcję nośnika obiektywności i subiektywności. To zaś oznacza, że obiektywność, subiektywność, zamierzenie i środek są przeciwstawnymi określeniami tylko w obrębie i dzięki czynności. Są one konkretnymi określeniami tylko jako momenty czynności. Oznacza to dalej, iż stosunek między subiektem a obiektem należy zrozumieć jako stosunek czynności, a dialektyka subiektu i obiektu jest dialektyką czynności. Czynność przy tym trzeba zawsze pojmować jako zachowanie się subiektu.

2.3. W podanym ujęciu kategoria „czynność” obejmuje istotę każdej formy czynności. Istota ta nie ma w tym abstrakcyjnym ujęciu obiektywnego bytu. Istota czynności urzeczywistnia się w konkretnych formach czynności i w związkach między nimi. Konkretnie formy czynności objęte są takimi kategoriami, jak „praca”, „polityka” i „prawo”. Należy przy tym również wymienić formy transmitujące związki między tymi formami, na przykład moralność, poznanie, wartościowanie, komunikację. Formy te są identyczne o tyle, o ile są czynnościami. Różnią się one między sobą, o ile są formami transmisji różnych stosunków. Stosunki te stanowią w swoim powiązaniu strukturę dialektyki subiektu i obiektu. Jest to struktura, którą w sensie dialektycznym należy jednocześnie zrozumieć jako proces uwarunkowany czynnością. Stosunki te są stosunkami czynności w podwójnej mierze: 1) są one warunkami czynności, tzn. leżą one u podstaw czynności, a urzeczywistnione mogą być tylko możliwości tkwiące w warunkach; 2) są one wynikiem czynności, tzn. stanowią warunek, jeżeli oddziałują na czynność i w niej się zmieniają.

3. Przy przejściu do ujęcia form czynności zmienia się płaszczyzna refleksji filozoficznej. Kategoria „czynność” prowadzi do abstrakcyjne-

go pojęcia dialektyki subiekty i obiektu, natomiast kategorie form czynności prowadzą do konkretnego pojęcia dialektyki subiekty i obiektu w formie dialektyki społeczeństwa.

3.1. Pojęcie „praca” obejmuje praktyczną transmisję stosunku człowieka do przyrody. Pojęcie to, do dziś uznawane, ujęte jest w pierwszym tomie *Kapitału* Karola Marksa. Praca jest celową czynnością, w trakcie której środek i przedmiot pracy oddziałują na siebie. Wynikiem tego procesu jest towar, który znowu jest warunkiem pracy. Jednakże w procesie pracy towary nie działają już jako jej warunki, lecz jako jej czynniki przedmiotowe. Są one częścią składową procesu pracy. Praca nadaje przedmiotowi przyrodniczemu formę przystosowaną do ludzkich potrzeb, tzn. formę zdatną do konsumpcji. Stąd wniosek, że praca jest czynnością celową, prowadzącą do wytwarzania dóbr użytkowych. Tutaj też tkwi przyczyna innego, koniecznego momentu pracy. W procesie pracy wynik jest zawsze określony *a priori*. Myślowe wyprzedzenie wyniku jest w każdym wypadku atrybutem procesu pracy. Praca może być więc scharakteryzowana jako szczególna forma czynności, która stanowi immanentny składnik stosunku między człowiekiem a przyrodą. Dlatego też w marksistowsko-leninowskiej filozofii kategoria „praca” winna być stosowana tylko do określenia tego stosunku.

3.2. Zawarte w poprzedniej tezie określenie jest z punktu widzenia historycznego nowym jakościowo pojęciem pracy. Kształtując to pojęcie Marks wchodzi w konflikt z przedstawicielami klasycznej ekonomii burżuazyjnej, a także z Heglem. Myśliciele ci utożsamiali bowiem pracę z kapitalistyczną formą pracy. Oznaczało to, że czynność tylko wtedy ujmowali jako pracę, gdy przyjmowała ona formę produkcji towarowej. Wytwarzanie wartości użytkowych podpada pod pojęcie pracy, jeżeli wyrób jest przedmiotem wymiany. Forma pracy, odpowiadająca warunkom społeczeństwa kapitalistycznego, przenoszona jest przez burżuazyjną ekonomię polityczną na każdy ustrój społeczny. Uważa się, że we wszystkich społeczeństwach ekonomika zdeterminowana jest przez wymianę towarów. Absolutyzowanie kapitalistycznej formy pracy prowadzi do ahistorycznego rozumienia pracy ludzkiej, jak również niedialektycznego traktowania społeczeństwa.

3.3. Marksowskie ujęcie pracy stanowi przewyżczenie poprzednich interpretacji. Praca jest zawsze źródłem wartości użytkowych. Jeśli więc wynik czynności okazuje się wartością użytkową, to możemy założyć, że została wykonana określona praca. Czynność, którą nazywamy pracą, nie jest wyznaczona przez wymianę towarów lub inną formę czynności. Pozostałe formy czynności określają wyłącznie społeczne warunki procesu pracy, tzn. wskazują, w jakich strukturach społecznych odbywa się produkcja. Marks traktuje pracę jako warunek istnienia społeczeń-

stwa, a tym samym jako podstawową formę czynności ludzkiej. W kontekście społecznym pracę należy rozumieć jako historycznie zmienną formę czynności. Marksowska kategoria pracy stanowi podstawę dla teoretycznego zrozumienia dialektyki rozwoju społeczeństwa.

WSP w Bydgoszczy
Zakład Filozofii i Logiki

Edmund Fryckowski

REFLEKSJE NAD PRACĄ W POLSKIEJ MYŚLI
SPOŁECZNO-FILOZOFICZNEJ
PRZEGLĄD PROBLEMATYKI

Zadaniem niniejszego tekstu jest przedstawienie podstawowych problemów pracy w polskiej myśli społeczno-filozoficznej od średniowiecza do okresu Polski Ludowej.

Zagadnienie pracy w myśli średniowiecznej wiąże się z filozoficzną problematyką życia aktywnego i kontemplacyjnego. Średniowiecze przyznawało prymat kontemplacji nad życiem aktywnym. W Polsce problematykę tę cechuje swoistość polegająca na wyraźnej tendencji do przewyciężenia antynomii życia aktywnego i kontemplacyjnego. Przewyciężenie to odbywa się dwiema drogami: przez godzenie obu rodzajów życia w nadrzędnym w stosunku do nich życiu „mieszanym”, tj. aktywno-kontemplacyjnym (Paweł z Worczyna, ok. 1380—ok. 1430), albo przez włączanie do pojęcia życia aktywnego czysto intelektualnej i tradycyjnie teoretycznej działalności człowieka (Jan z Ludziska, ok. 1400—przed 1460).

Jan z Ludziska, prekursor polskiej myśli renesansowej, w swojej *Mowie pochwalnej na cześć filozofii* dostrzega związek pracy z wychowaniem, kładąc szczególny nacisk na preorientację zawodową. Zasługuje niewątpliwie na miano polskiego prekursora preorientacji zawodowej i pierwszego zwiastuna idei wychowania przez pracę i do pracy.

W okresie odrodzenia już Grzegorz z Sanoka (1406—1471) głosi pochwałę pracy i ludzi pracy. Jan Ostrobróg (ok. 1430—ok. 1501) żąda pełnego wykorzystania sił produkcyjnych kraju. Dla Andrzeja Frycza Modrzewskiego (1503—1572) praca jest czynnikiem szczęściodajnym. Autor